

HOMEROS DESTANLARI IŞIĞINDA ANADOLU-HELLAS ÖLÜ GÖMME ADETLERİ

Doç. Dr. Ömer ÇAPAR

Bugün, çağdaş Doğu ve Batı toplumlarının sahip oldukları duygu, düşünce ve kültür kalıplarını anlayabilmek ve aralarındaki bu tür ilişkilerin boyutlarını kestirebilmek, kuşkusuz, Eski Akdeniz kültür çevresini -Eski Doğu ve Eski Batı'yı- her yönüyle değerlendirebilmekle mümkündür. Bu açıdan, Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin doğru bir tablosunu elde etmek istersek, bu ilişkiler en azından tarihten önceki Bronz Çağı'ndan itibaren incelenmelidir. İşte bu yazımın çerçevesi içinde söz konusu geniş ilişkiler ağının dinle ilgili bir kesiti -ölü gömme âdetleri- sergilenmeye çalışılacaktır. Gerçi 1870'lerde Troia'yı kazan H. Schliemann'dan bu yana bu tür çalışmalar süregelmektedir. Yani M.Ö. VIII. yüzyıl ürünü Homeros destanlarında bu konuda anlatılanlar ile M.Ö. II. binyıl Mykenai buluntuları arasındaki benzer ve farklı noktaları ortaya çıkarma girişimlerinin oldukça eski bir geçmişi söz konusudur. Ne var ki, bu sorun yine de kesin olarak çözümlenmiş değildir. Çünkü, sadece aradaki farklılıklar açıklanmaya ve sorun tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle bu makalede bilinen verilerin yanısıra gözden kaçmış noktaların da birlikte değerlendirilmesi sonucunda bir senteze varmaya çaba gösterilecektir. Ancak, şu nokta bilinmelidir ki, Hellen mitosları Anadolu'ya yerleşen Hellen'lerin bu toprağın insanlarının dinsel yaşantısından büyük ölçüde etkilendiklerini, yani yerli halka ilişkiler sonucu onların inançlarını benimsediklerini göstermektedir. Nitekim, parçaların oluşturacağı bütün iyi anlaşılacak olursa, Eski Doğu'nun -bu arada Anadolu'nun- nasd zengin ve kültür açısından ne denli güçlü olduğu ortaya çıkar. Bu bakımdan, ölü gömme âdetleri bir insan grubunun bağlı olduğu kavmi ve kültürünü işaret etmesi açısından, büyük önem taşır.

Bilindiği gibi, Homeros'a verilen İliada ve Odysseia destanları sözlü olarak nakledilen bir geleneğe dayanmaktadır. Üstelik bunları aktaran saz şairleri anlattıkları olaydan sonra yaşamışlardır. Amaçları ise

ünlü kahramanlar ile bunların etraflarında örülmüş olayları anlatmaktadır. Bu nedenle destanlarda ölü gömme âdetlerinin objektif ve bilimsel anlatımını tüm ayrıntılarıyla bulacağımızı ummamalıyız. Ne var ki, saz şairlerinin çoğu kez dinleyicilerinin görgü sınırları içinde kaldıkları, halkın ise atasal gömme âdetlerine ısrarla sarıldıkları akılda tutulacak olursa yaklaşımlarımızda güvence payı da artmış olacaktır. Öte yandan, elde mevcut arkeolojik malzemelerin de konu ile ilgili tam bir tablo vereceği düşünülmemelidir. Çünkü, arkeolojik kanıtın kendisi yapısı açısından gayri şahsi bir nitelik taşır. Ancak, bu alanda gün geçtikçe bulguların arttığı sözünde tutulursa yorumlarımızda kesinlik kazanabiliriz. Yine de bu işi yaparken ihtiyatlı davranmamız gerekir.

Önceden belirtmemiz gerekir ki, arkeolojik kanıtlarımız M.Ö. I I . bin yıl Myken dünyasının Anadolu ve Hellas kesimlerinde genellikle bir-örnek (homojen) gömme âdetinin varlığını göstermektedir. Yine, destanlardaki bu konuyla ilgili pasajların kimisi erken kimisi geç eklemeler olsa da, anlatılanların bir bütün olarak kendi içerisinde uyumlu oldukları da bir gerçektir. Bununla birlikte, destanlarda geçen gömme örnekleri bir savaş ve macera öyküsünde beklenilenden çok değildir, ve anlatılanlarda durumdan duruma değişkenlik gözlemlenebilmektedir.

Destanlarda ölü gömme âdetleriyle ilgili en iyi bilgi edinebildiğimiz örnek, Aka kahramanı Patroklos'un gömülmesi olayına ilişkin anlatılanlardır (İliad. XVIII 22 ve.; 315 vd.; XXII 5 vd.; 130 vd.). Bu olay destanlarda geçen ölü gömme âdetlerinin araştırılmasında başlıca hareket noktası olarak kullanılabilir.

Gerçekten, destanlarda cenaze ritleri önce cesedin su ile yıkanması ve yağlanması (İliad. VII 425.; XVI 671.; XVIII 350—51.; XXIV 43 vd.; 68, 583), gözlerin ve ağzın kapatılması (Odys. XI 426.; XXIV 296)1, cesedin giydirilmesi (İliad. VI 416 vd.; XVI 671.; XVIII 350 vd.; XXIV 580, 600.; Odys. XXIV 67) ve bir sedye üzerinde teşhir edilmesi (İliad. XXIII 25.; XXIV 600) ile başlamış görünüyor. Bu uygulamalar arasında ağzın ve gözlerin kapatılması görünüşe göre bir eşin, bir annenin ya da en yakın akrabasının görevi idi. Nitekim, Agamemnon kendi gözlerini ve ağzını kapamadığından dolayı eşi Klytemnestra'ya serzenişte bulunmaktadır (Odys. XI 426). Hatta, bir dostun ya da bir akrabasının ölüm ilânını izleyen acı duyma hissinin saçların yolunması* başa ve yüze "toprak ya da kül" saçma ve kir içinde bırakma ile açığa vurulması (İliad. XVIII 23 vd.; XXI 405 vd.; XXIV 164) da bu münâ-

1 Bak. Rohde, E. *Psychic. Engl. tr. Hüls. 1925, s. 46., no 25.*

sebetle burada zikredilebilir. Öyle görünüyor ki, kendini yıkama da yasaktı (İliad. XXIII 44 vd.). öte yandan, cesedin bir sedyeye ya da döşekte teşhiri ile ilgili olarak, Hektor'un ki 9 gün 9 gece (İliad. XXIV 782 vd.) Akhilleus'un ki ise 17 gün 17 gece (Odys. XXIV 62) açıkta bırakılmıştır. Bu işlemin arkasından bir ağıt merasimi (İliad. XVIII 355.; XXII 12 vd.; XXIV 664, 716, 721 vd.; Odys. XXIV 43 vd.) ve bir cenaze şöleni ile cenaze oyunları (İliad. XXIV 802.; XXIII 29, 255 vd.) gelmiştir. Gömme şöleni ritlerin vazgeçilmez bir ögesi idi, çünkü Orestes de annesi ve Aegisthos için ölümlerinden sonra bir cenaze şöleni düzenlemiştir (Odys. III 309). Ölülerin bu şöleden haz duyduklarının sanılması, destanların Patroklos'a kesilen kurban hayvanlarını özenle anlatmasından da bellidir (İliad. XXIII 34). Ayrıca, destanlarda tanrı Apollo Lykia'lı Sarpedon'un (İliad. XVI 671), tanrıça Aphrodite ise Troia'lı Hektor'un (İliad. XXIII 186) cesetlerini "ambrosia" -bir tür tanrısal merhem ya da tanrı yiyeceği- ile ovma suretiyle gömülene değin sağlam kalmaları arzulanmıştır². Burada özellikle bir nokta dikkat çekicidir. O da, gerek cesedin sedyeye teşhiri gerekse ambrosia ile ovulma suretiyle sağlam kalması arzusunun ima ettiği bir "mumyalama" âdetinin bulunup bulunmadığı sorundur. Gerçi, cesetlerin uzun sayılabilecek bir süre açıkta teşhir edilmesi sağlık nedenlerinden dolayı ilkel şekilde de olsa bir mumyalama uygulamasını işaret eder gibi görünüyorsa da, bunu kanıtlamak gerçekten güçtür. Herşeyden önce bu tür tanrısal bir hareket bizim için kanıt niteliği taşıyamaz. Sonra, cesedin destanlarda belirtildiği gibi uzun süre açıkta bırakıldığından nasıl emin olabiliriz? Nihayet, destanlarda mumyalama anlamına gelen "tarkhuein" fiilinin (İliad. XVI 456, 674.; VII 85) daha sonra yine mumyalamayı ifade eden fiillerle (Herodotos IX, 120) aynı anlamı taşıdığı da kesinlikle gösterilemez. Ancak, tanrı Apollo'nun Zeus'un emriyle Sarpedon'un cesedini ambrosia ile yıkayıp yağlayarak bu şekilde hazırlanmış cesedi Lykia'ya göndermesi (İliad. XVI 666 vd), destan geleneğinin cesedi şu ya da bu şekilde koruma âdetini tanıdığını işaret etmektedir.

Öte yandan, Patroklos'un gömülmesi ile ilgili uygulamaların anlamında (İliad. XXIII 1-897), asıl önemli nokta cesedin yakılmak üzere bir odun yığını üzerine konulmuş olmasıdır. Bu yığın onun arkadaşlarının kesilmiş saçları ile süslenmiş ve kurban hayvanlarının yağları ile kaplanmıştır. Cesedin yattığı sedyenin (döşegin) etrafına da hayvan cesetleri, yağ ve bal ile dolu iki kulplu vazolar ve öldürülen dört at ile Patroklos'un iki köpeği yerleştirilmiştir. Buna Mezopotamya'da Ur

2 Ölülerin mumyalanması için bak. Helbig. Das homerische Epos. 1887. s. 53 vd.

Kral mezarlarında olduğu gibi, dostu Akhilleus'un bizzat öldürdüğü oniki Troia'lı tutsağın vücutları da ilave edilmiştir. Troia'lı kahraman Hektor'un ritleri de aynı uygulamayı göstermektedir (İliad. XXIV 1-804). Onun cesedi de yakılan ağıtlar arasında ve giyimli olarak bir odun yığınının üzerinde yakılmıştır. Akhilleus'un cesedi ile ilgili olarak anlatılanlardan da onun vücudunun bol kokulu merhem ve tatlı bal ile yakıldığını öğreniyoruz (Odys. XXIV 59-67). Elpenor'un cesedi için de aynı uygulamalar söz konusudur (Odys. XI 50-80; XII 10-15). Onun vücudu zırhlı olarak ve ağıtlar söylenmek suretiyle yakılmıştır. Eetion da silahları ile birlikte odun yığını, üzerinde yakılmış gösterilmektedir (İliad. VI 418).

Burada dikkati çeken nokta, Aka kahramanlarından Eetion ve Elpenor'un cenazelerinde cesetler zırhları ile birlikte yakıldığı halde, Hektor ve Patroklos'un kiler odun yığını üzerine zırhsız olarak konulup yakılmıştır. Aradaki bu farklılığın nedeni, herhalde son iki kahramanın zırhlarını savaşta kaybetmiş olmaları ile açıklanabilir. Yoksa destan geleneği bu ayrımı niçin yapmış olsun? Öte yandan, destanlar Akhilleus'un Eetion'un cesedini silahları ile birlikte yaktığını (İliad, VI 418) söylerken, nedenini de dolaylı olarak işaret etmektedir. Buna göre, Akhilleus'un bu şekilde hareket etmesi, savaşta herşeyini kaybeden ve aynı günde yedi oğlunun ölümüne tanık olan Eetion'a karşı acıma ile karışık bir saygı belirtisi idi. (İliad. VI 421-22). Oysa, Akhilleus'un cesedi silahları ile birlikte yakılmamıştı. Çünkü, bu silahlar dostu Aias'ın ölümüne neden olmuştu (Odys. XI 543—50). Öte yandan Hektor'un üzerinde yakıldığı odun yığınının vazolar ve başka sunular konulmamıştır. Oysa ki, eşi Andromakhe'nin söylediklerinden (İliad. XXII 510-14) Troia'lıların ölülerini kişisel eşyalarından bir kısmı ile yaktıkları anlaşılmaktadır. Burada, belki, âdetlerde az da olsa bir değişiklik gözlemlenebilir.

Patroklos'un cesedinin yakıldığı odun yığını üzerinde hayvanların yakılması, her ne kadar bir kurban uygulamasını düşündürebilirse de³, bu âdetin cesedin kaplandığı yağlı elde etmek ve yakma işlemini kolaylaştırmak için de yapılmış olduğu akla gelebilir⁴. Atlar ve köpekler ölüye ait kişisel mülkün bir parçasını oluşturmuyordu ve ölüye ilişkin eşyalar gibi odun yığını üzerine konularak yakılması ruhun vücuttan ayrılıp öte dünyaya gidişi sırasında kuşkusuz ona huzur ve rahatlık sağlamak içindi. Yine bir başka örnekte (İliad. I 449 vd.; II 410 vd) hayvan

3 Rohde, E.A.g.e., s. 45., no. 12.

4 Mylouas, C.E. "Homeric and Mycenaean Burial Customs". AJ\ 52 (1948) s. 59.

kurbanından önce herhalde adak niteliğinde olmak üzere arpa taneleri saçılmaktadır. Gerçi, hayvan kurbanı gömme ritlerinin bir parçası ise de, savaş alanında ölen Troia ve Aka kahramanlarının gömme törenlerinde adı geçmemektedir. Örneğin, Elpenor'un durumunda görüldüğü gibi (Odys. XI 50—80). Bunun nedeni de kuşkusuz savaş durumunun kendine özgü koşullarında gizli" olmalıdır.

Gömme ritleriride kullanılan yağ ve balın anlamına gelince: Bunun ölenin ruhuna, uzun yolculuğu sırasında huzur vermek için kullandığı düşünülmiştir⁵. Yukarıda da değinildiği gibi, yağ genellikle ateşin ısını arttırmak için kullanıldığı ileri sürülmekle birlikte⁶, balın koruyucu bir madde olarak düşünüldüğü kabul edilmektedir⁷. Destanlarda Odysseus Hades'in kenarına geldiğinde, ölülere ilkin ballı süt sunar (Odys. XI 27). Akhilleus'un gömülmesinde de bal kullanılmaktadır (Odys. XXIV 68). Bu âdet Hellas'da Asine'de Orta Helladik devire (M.Ö. ca. 1900-1550) ait ele geçen küp-mezar (pithos) gömmelerde arkeolojik anlamda doğrulanmıştır⁸. Odun yığını üzerine konulan yağın yakma işlemini kolaylaştırmış olduğu düşüncesi bir yana, esas olan, bu uygulamanın öte dünya yolunda ruhun gereksinmelerini karşılamak ve böylece onu tatmin etmek amacıyla kullanılmış olması olgusunda gizliliğidir. Bu, herhalde gömme âdetinin geçerli olduğu zamanlara değin eskiye varan bir geleneğin sonucu olabilir⁹. Gerçekten, cesedin yakılması ile vücudun et kısmının gereksinme duyduğu yiyecek, içecek, giyecek vb. kendiliğinden anlamını yitirmiş olabilirdi. Ancak, destanlarda eski âdetin birdenbire terkedilmeyerek odun yığını üzerine ölünün gereksinme duyduğu nesnelerin bırakıldığı gözlemlenmektedir. Öte yandan, Troia'lılarda kahramanların kişisel eşyaları olmaksızın yakılması olgusu bunu destekler niteliktedir.

Bir başka ilginç nokta. Patroklos'un cenaze töreninde oniki Troia'lı tutsağın öldürülmesi olayıdır. Bu, ilk bakışta bir insan kurbanı olarak görünüyorsa da, aslında kaybedilmiş bir dostun öcünü almak için herhangi bir kişinin öldürülmesi hareketini de düşündürebilir. Nitekim,

5 A.g.m.

6 A.g.m. s. 69—60 da, yağ ve balın ruhun gereksinmelerini karşılamak ve ona huzur vermek için kullanıldığı kabul edilmektedir.

7 Rohde, E. A.g.e., s. 45.; Helbig, A.g.e. s. 43 vd.; Seymour, T.D. The Life in the Homeric Age. 1907, s. 475. Herodotos'a göre (I 158), Babil'liler de ölülerini balla gömüyorlardı. Plinius (Nat. Hist. VII 35; XII 108) ise bala bir koruyucu olarak işaret etmektedir.

8 Froedin, O-A.W. Persson. Asin;, 1938. s. 350 vd.

9 Mylonas, G.E.A.g.m. s. 60.

destanlarda bu, Akhilleus kasedilerek "diğer Troia'lıları öldürmekten elleri yorulunca, Patroklos'a kurban edilmek için sağ olarak yakalamıştı" (İliad. XXI 28) cümlesi ile açıklanmıştır. Bunun yanısıra, destanların birçok yerlerinde (İliad. XI 248 vd.; 426 vd.; XIII 660 vd.; XIV 476 vd.; XVII 98-99; XIX 321 vd) bir arkadaşın ya da akrabanın öldürülmesinin öcünü almak öldüreni öldürmek şeklinde vurgulanmıştır. Bazen çok sevilen bir arkadaşın cesedi üzerinde kölelerin ve hatta dostların öldürüldüğüne de tanık olmaktadır (İliad. XVIII 33). Bu öğ alma duygusu bir görev olarak düşünülmüştür. Çünkü, böyle davranmakla öğ alanın ve öldürülenin akrabalarının acısı hafifletilmiş oluyordu (İliad. XVII 35-41.; 538-40). Savaş tutsaklarının ölü ile birlikte öldürülmesinin ve cesedin yanma odun yığını üzerine konulan hediyelerin anlamı da, ölene öte dünyada hizmet etmek değil, fakat orada ölüye eşlik etmek içindi (İliad. XIII 414 vd).

Genellikle yakmadan sonra kemikler odun yığınının üzerine yükseltilecek bir tümülüsün altına konulmuştur (Odys. XXIV 32, 86; XII 10 vd.; İliad. XXIV 795-800.; XXIII 245.; VII 327-36., 84-94.; VI 416-21). Oysa, Patroklos'un kemikleri bir çömleğe konularak Akhilleus'un çadırında korunmaya bırakılmıştır (İliad. XXIII 252 vd).

Yukarıdan itibaren aktarılan pasajlar ve anlatılardan anlaşılıyor ki, ölüleri yakma âdeti destan geleneğinin tanıdığı yegane gömme yöntemi idi. Hatta bu öylesine önemlidir ki, bazan savaş sırasında bile bunu uygulayabilmek için savaşa ara verilmiştir (İliad. VII 375-77). Ancak, burada şöyle bir soru akla gelebilir. Destanlarda cesetleri yakılan Aka kahramanları vatanlarından uzakta Troia topraklarında ölen savaşçılar olduklarına göre, acaba vatanda ölenler de aynı şekilde mi yakdıyorlardı? Bununla ilgili destanlarda dikkate değer kayıtlar vardır. Bunlardan birinde (İliad. IX 546 vd) Phoinix, Kalydonia boğasından söz ederken boğanın pekçok insanı "keder verici odun yığını üzerine koyduğunu" söyler. Bir başka pasajda ise (Odys. XI 211) Odysseus'un annesi Antikleia bir insan öldüğü zaman "ışıldayan ateşin" kasları ve etleri yok ettiğini işaret etmektedir. Bu alıntılar destanlara göre Hellas'da da yakma âdetinin geçerli olduğunu dolaylı olarak göstermektedir. Burada geçen ateşin manevi anlamda bir temizlenmeyi ima ettiği akla gelebilirse de, destanlarda, bunun böyle düşünülmediği, tek amacın ruhun vücuttan ayrılarak bir an önce canlılar dünyasını terk etmeyi istemiş olması (İliad. IV 19.; VII 408-10.; Odys. XI 211) söz konusudur.

Destanlarda yakma merasimi ateşin şarapla söndürülmesi (İliad. XXIV 791.; XXIII 237) ve kemiklerin toplanarak bir kül kabına ko-

nulması (İliad. XXIII 242.; XXIV 795.; Odys. XXIV 75) ile bitmiş görünüyor. Daha sonra yakılan kemiklerin üzerine yığılan bir tümülüs ile dikilen mezar taşı (stel) ise ölüyü onurlandırmak ve ününü yaşatmak amacıyla uygulanmış olmalı idi. Örneğin, Hellespontos (Çanakale Boğazı) kıyılarında Aka'ların yapacakları tümülüs mezarın, gelip geçene ölenin yiğitliğini öldürenin ise ününü anımsatacağı söylenmektedir (İliad. VII 86).¹⁰ Ancak, mezarların üstüne dikildiği söylenen mezar taşlarının biçimi ve süslemelerine ilişkin bilgi yoktur. Belki de bunlar şekilsiz büyük taşlar idi. Gömme ritleri ile ilgili ilginç bir uygulama da, Patroklos'un gömülmesi olayını izleyen oyunlardır. Bu oyunlarda Aka kahramanları ortaya konulan bir ödülü alabilmek için birbirleriyle yarışmaktadırlar (İliad. XXIII 258 vd.; 630-31; Odys. XXIV 85-86). Bu tür oyunlar düzenlemenin amacı, genellikle ölünün ruhunu tatmin etme ve yaşayanları eğlendirme olarak yorumlanmışsa da¹¹, destanlarda bu amaç sadece ölüyü "onurlandırma" şeklinde vurgulanmaktadır. Örneğin, İliad XXIII 646, da bu yarışmaların ölen kişiyi ya da arkadaşını anmak için bir fırsat olduğu belirtilmektedir.

Böylece, Homeros destanlarında ölü gömme âdetleriyle ilgili olarak beliren genel bilgiler gözden geçirildikten sonra, Troia merkez olmak üzere Anadolu ve Helias'da ortaya çıkan arkeolojik kıyas malzemesinin destan verileriyle birlikte değerlendirilmesi gerekir.

M.Ö. ca. 1800-1275 tarihleri arasında yaşadığı kabul edilen Troia VI kentinde 1934 yılında ele geçen mezarlık Troia'lılar arasında ortak gömme âdetinin "yakma" olduğunu açıkça ortaya koymuştur¹². Gerçi Troia VI kenti Homeros destanlarının Troia'sı değildir. Ancak, M.Ö. 1275lerde sona erdiğine göre, destanların Troia'sı olan Troia VII A (M.Ö. ca. 1275-1240) kentine yakındır. Nitekim, Troia VI kültürünü izleyen Troia VII A'da genellikle bir halk ve kültür değişmesi söz konusu olmadığına göre, aynı gömme âdetinin, mezarlığı bulunmamasıyla birlikte, Troia VII A'da da devam ettiği düşünülebilir. Troia VI'da çömlekler içinde ele geçen bu yakılmış iskeletler yanında, ayrıca kömürleşmiş küçük nesnelere de bulunmuştur. Bunlar, açıkça, ölümlerin kişisel eşyaları ile birlikte yakıldıklarına işaret etmektedir. Kül çömleklerinden bazıları toprak yüzeyinin ancak 15-20 cm. altında bulunmuştur. Ayrıca, bunların küçük bir yığın oluşturmuş toprakla örtülü oldukları göz-

10 Bak. İliad. VII 336, 430, 445; XVI 457.; XXIV 8.; Odys, XII 13.; IV 584.; XI 76. 11 Rohde, E. A.g.e., s. 15.

12 Blegen, C. Troy and the Trojans, 1966, s. 142.

lenmiştir¹³. Durum böyle olunca, acaba bu gibi yığınlar destan geleneğinin hayalci yönüne az da olsa bir tümülüs olarak yansımış olamaz mıydı sorusu akla geliyor. Bu açıdan arkeolojik verilerle destanlarda anlatılanlar arasında çelişki söz konusu olamaz. Öte yandan, M.O. IV-III. binyıl Anadolu kültürleri "yakmadan gömme" âdetini tanımış iseler de, M.Ö. I I . binyıl ilk yarısına ait Karahöyük (Konya), Ilıca (Ayaş) ve Osmankayasında¹⁴, ayrıca Protogeometrik devirden (M.O. 1050-900) tarihlenen Assarlık mezarlığında¹⁵ ve Geometrik devire (M.O. 900-700) ait Kolophon tümülüs mezarında¹⁶ başka "yakma" örneklerinin bulunduğu akılda tutulmalıdır. Hatta, Gaziantep yöresinde M.O. XXII-XX. yüzyıla tarihlenen Gedikli mezarlığı¹⁷ yakma âdetinin M.Ö. I I I . binyılda Güneydoğu Anadolu'da bulunduğunu göstermektedir. Öte yandan, Hitit yazdı belgelerine bakılacak olursa, Eski Hitit Devleti zamanında (M.Ö. ca. 1650-1380) yakma âdetinin bulunmadığı, oysa arkeolojik bulgulara göre imparatorluk Devrinde kral ailesi ve Hitit büyüklerinin yakıldığı anlaşılmaktadır¹⁸. Gerçi, Hitit kültür dünyası ile çağdaş Troia kültür çevresi (Troia VI ve kısmen Troia VIIA) arasındaki ilişkilere ait yazılı ve arkeolojik kesin bir bağlantı şimdiye değin ortaya konulmuş değildir. Bununla birlikte, gerek yukarıda gösterilen" arkeolojik malzeme gerekse Hitit dünyasının verdiği tablo, destanlardaki ölü gömme âdetlerinin tersini söylememektedir. O kadar ki bu konuda Homeros destanlarında geçenler ile Hitit âdetlerinin bir karşılaştırması bile yapılmıştır.¹⁹ Tüm bu veriler yakma âdetinin Homeros destanlarında yansıtılan dünyanın Anadolu kesimine yabancı olmadığını gösterecektir. Yani, destanlar bu konuda şu ya da bu şekilde bir gerçekten hareket etmiştir. Oysa, Hellas'da, destanlarda önemle vurgulandığı şekilde, gerek Kuyu Mezarlarda gerek tholos (kubbeli) mezarlarda gerekse oda mezarlarında yakma âdetinin uygulandığını göremiyoruz. Hellas için bu dönemle (M.Ö. I I . binyıl) ilgili olarak arkeolojinin söylediği "yakmadan gömme" âdeti idi. Bununla birlikte, istisna olarak burada da iki örnek karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri Leukas adasında Nidri'de bulu-

13 Mylonas, G.E. A.g.m. s. 67.

14 Alp, S. Konya-Karahöyük Hafriyatı. 1953, T.A.D. VI / I (1956), s. 35 (Karahöyük); Orthmann, W. Das Graeberfeld bei Ilıca. 1967, s. 35 (Ilıca); Bittel, K.-vd. Die hethitischen Grabfunde von Osmankaya, 1958 (WVDOG 71). s. 22 vd. (Osmankaya).

15 Bak. Lorimer, H.L. Homer and the Monuments. 1950. s. 106-107.

16 A.g.e.

17 Alkım, U.B. Gedikli (Karahöyük) Kazısı I. Önrapor. Belleten XXX, 1966, s. 14-16.

18 Kınal, F. Eski Anadolu Tarihi. 1962, E. 224-25.; Gurney, O.R. The Hittites. 1976, s. 166-68.

19 Gurney, O.R.A.g.e. s. 168.: Bittel K. MDOG 78 (1949), s. 16.

nan mezarlardır ki,²⁰ bunlar yakma âdetinin M.O. I I . bin¹ Hellas'ına yabancı olduğu sonucunu değiştirecek nitelikte değildir, ikinci örnek, Nidri örneğinde olduğu gibi, çağın sonlarına ait Argolis'de Prosymna'da ele geçen tek bir yakmadır²¹. Bu iki esas örneğin dışında, Protogeometrik devire ait Atina'da²², Geometrik devire tarihlenen Phtiotis'de Halos'da²³ ve Atina Dipylon mezarlığında²⁴, Phaleron'da²⁵, Anavysos'da²⁶, Boiotia'da Vranesi'de²⁷, Eretria'da²⁸, Eleusis'de²⁹ dağınık da olsa başka yakma örnekleri vardır. Bu arkeolojik örnekler, hernekadar destanların derlenme dönemine yakın iseler de, daha eski örnekler gözönünde tutulursa, yine destanların gömme âdetleri konusunda tutarlı olduğunu kanıtlayacaklardır. Tüm bu örnekler yakma âdetinin Hellas'da M.Ö. I I . binyd içinde geç bir zamanda görüldüğünü ortaya koyduklarından dolayı, bu âdetin dışarıdan -en eski örneğe sahip Anadolu'dan getirilen yeni bir uygulama olduğunu vurgulamaları açısından³⁰, destanların Hellas'daki bu uygulamayı da gerçekçi olarak yansıttıklarını göstermektedir. Mykenai mezarlarından bazılarında mangal kömürü ve ateş izlerine de rastlanmakla birlikte, bunların yakma âdetini değil fakat cenaze ritlerinin kahntdarını ya da mezarların tütsülenmesini gösterdikleri kabul edilmektedir³¹ Burada ilgi çekici bir nokta da, destanlarda yansıtıldığı gibi bir mezar üzerine toprak yığarak yapay bir tepecik oluşturma âdetinin tholos mezar geleneğini bilen Akalara yabancı olmamasıdır. Diğer bir ilginç rastlantı da, destanlardaki gömme merasiminin bir ögesini oluşturan stellerin Mykenai Kuyu Mezarları üzerindeki stelleri çağrıştırmış olmasıdır³². Bu nedenle, stellerin ya da kabaca yontul-

20 Dörpfeld, W, Alt-Ithaka. 1927, s. 207, vd.

21 Blegen, C. Prosymna. 1937, s. 143, 242, 250—251.

22 Lorimer, H.L. A.g.e. s. 103.

23 A.g.e., s. 108—109.

24 A.g.e. s. 103.

25 A.g.e.

25 A.g.e.

26 A.g.e.

27 A.g.e. " s. 103—104.

28 A.g.e. s. 104.

29 A.g.e.

29 A.g.e.

30 Lorimer, A.g.e. s. 104, 107; Mylonas, G.E., A.g.m. s. 81.

31 Mylonas, G.E. A.g.m. s. 68.

32 Blegen, C. Prosymna. s. 237.; Wace A.J.B. Chamber Tombs at Mycenae (1932). s. 128.; Persson. A.W. The Royal Tombs at Dendra near Midea (1931). s. 114.; Heurtley, W.A. BSA XXV (1921—23). s. 126 vd.; Karo, G. Die Schachtgraeber von Mykenai. 1930—33. s. 29 vd., 168 vd.

muş taşların Mykenai mezarları üzerine, bunların yerlerini belirtmek amacıyla konulduğunu düşünmek mümkündür. Öte yandan, gerek tholos mezarların dromosunda gerekse birçok mezarların etrafında ele geçen hayvan kemikleri de³³, ölünün şerefine mezar çevresinde kutlanan bir cenaze töreninin varlığını gösterebilir. Hatta, yine mezarlarda ele geçen vazolar, benzeri bir gömme seramonisinde içki kurbanı (libasyon) uygulamasının yapıldığını vurgulamış olmalıdır³⁴. Bu ise Akhilleus'un Patroklos için yaptığı içki kurbanı âdetini (Iliad. XXIII 218–21) anımsatmaktadır.

Öte yandan, kazılarda ele geçen insan, köpek ve at kemikleri de³⁵, bunların mezar sahibi ile birlikte öldürülüp gömüldüklerini göstermiştir. Ancak, bu buluntuların Mykenai Çağı'nda bir insan kurbanı âdetini göstermiş oldukları hakkında kesin bir yargıya izin verdikleri söylene-memektedir³⁶. Bununla birlikte, bu konuda destanlardaki âdetlerle bir çelişki söz konusu değildir. Tersine paralellik gözlemlenmektedir. Yine destanlarda işaret edildiği gibi, ölümlerin giyimli olarak gömüldüklerini mezarlarda ele geçen düğmeler ve altın süslemeler göstermiştir³⁷. Bunun yanı sıra, gerek Dendra tholos mezarında³⁸ gerekse Mykenai mezarlarında³⁹ yakılmış olarak bulunan nesnelere, arasına ve belki özel nedenlerle, destanların da işaret ettiği gibi, eşyaların yakıldığını da açığa çıkarmıştır. Ancak, destanlarda özellikle Patroklos'un gömülmesi olayında görüldüğü gibi, gömmeyi izleyen oyunlardaki araba yarışlarının Mykenai Çağı'ndaki arkeolojik kanıtını bulmak kolay olmamaktadır. Gerçi, mezar stelleri üzerindeki savaş arabası sahneleri bununla ilgili tutulmuşsa da⁴⁰, bu toplumun savaşçı görünümünü de ima edebilir.

Özetle, Homeros destanlarında anlatılanlarla arkeolojik kazı malzemesinin ortaya koyduğu tablo genelde değerlendirilecek olursa, şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1- Destanlar Hellas Aka'larının ölümlerini yaktıklarını söylüyorsa da, arkeolojinin bu konuda ortaya çıkardığı tablo genellikle "yakma-

33 Tsoumthas, Cn-J. Irv., *Manatt. Mycenaean Age.* 1897, s. 150.

34 Biegen, C. *Prosynna.* s. 238 vd.; Wace A.J.B. *A.g.e.* s. 131.

35 Mylonas, G.E., *A.g.m.* s. 72., n. 63; Biegen, C. *Prosymna.* s. 235; Wace, A.J.B. *A.g.e.* s. 116, 145; Persson, A.W., *Dendra*, s. 68; Volgraff, W. *BCH* 28 (1904), s. 370.

36 Mylonas, G.E., *A.g.m.* s. 73.

37 Wace, A.J.B. *A.g.e.* s. 139.; Biegen, C. *Prosymna*, s. 256–57.

38 Persson, A.W., *Dendra*, s. 13 vd.

39 Tsounthas, Ch-J. Irv., *Manatt, A.g.e.*, s. 147.

40 Mylonas, G.E., *A.g.m.* s. 77.

dan gömme" âdetidir. Bununla beraber, tek tük örneklerde de kalsa "yakma" âdeti uygulanmıştır. Bu nedenle, destanlar öbyle bir âdeti aktarırlarken, tüm M.Ö. I I . binyılın genel gömme uygulamasını değil, fakat çağm gerçeği olan bir noktayı yansıtmaktadırlar.

2- Homeros destanlarında kahramanlar, cesedin yakıldığı odun yığını üzerinde yapay tepecikler yükseltmişlerdir. Aynı şekilde, tholos mezarları üzerine de çapı büyümüş olarak toprak yığıldığı bir gerçektir.

3- Destanlarda mezarların üstüne dikildiği söylenen stel ya da kaba taşlar, arkeolojik anlamda örneğini bulmuş olarak, Aka'lar için mezar yerlerini belirlemeye ve daha sonraki kuşaklarca anılmaya yarar işaretler olmuştur.

4- Yine destanlarda ölüye ait kişisel eşyalardan bazısı cesetle birlikte yakılmıştır. Aynı şekilde, M.Ö. I I . binyılda gerek Troia'da gerekse Hellas'da bu türden nesnelere ölü ile birlikte gömülmüş, bazen de yakılmıştır.

5- Hem destanlarda hem de M.Ö. I I . binyılda, arkeolojinin gösterdiği şekilde, ölü'nün şerefine cenaze şölenleri düzenlenmiştir. Ayrıca, gerek destanlarda gerekse söz konusu dönemde yine ölülerin onuruna, onlara öte dünyada eşlik etmek üzere insan ve hayvan kurban edilmiştir. Bunun yanısıra, her ikisine de ortak olmak üzere, ölü için libasyonlar yapılmıştır.

6- Destanların Troia'lılar için geçerli oduğunu söylediği "yakma" âdetinde ise tam bir tutarlılık vardır. Gerçekten, Anadolu kültürü bu âdeti, Gedikli örneğinde görüldüğü üzere, M.Ö. I I I . binyıldan itibaren tanımaktadır. O halde, destan geleneği "yakma" âdetini Hellas'daki örneğine göre değil, Anadolu'daki -Troia VI ya da Troia VII A- örneğine göre alıp yansıtmış olabilir. Nitekim, destanlarda geçen başka kültür öğelerinin -örneğin, surlar ve megaron ev tipi- incelenmesi de bu konuda destekleyici sonuçlar verecektir.